

TESPİH VE BİR USTASI

Dr. Celalettin KARADAŞ*

Özet

Tespîh, Türklerde sadece bir zikir vasıtası olmakla kalmamış, aynı zamanda bir sanat objesi olmuştur. Tespîh ustaları çok kıymetli malzemelerden tespîhler yapmışlardır. Günümüzün en önemli tespîh ustalarından biri de Bünyamin Korucu ustadır.

Anahtar Kelimeler: Tespîh, Madeni Tespîhler, Organik Tespîhler, Haşebi Tespîhler, Tespîh Ustası, Bünyamin Korucu Usta.

Rosary and One of its Master

Abstract

Rosary, within the daily life of Turks, is not only used for praying facilities, but also used subject of material of art. Masters of rosary have processed this kind of art by using very valuable materials. Bünyamin Korucu is one of the well-known master of this art in contemporary Turkish art.

Key Words: Rosary, Metallic Rosarys, Organic Rosarys, Wooden Rosarys, Master of Rosary, Bünyamin Korucu Master.

Türk kültürü içerisinde Türklerin kendi zevk ve inceliğinin ortaya konduğu birçok sanat dalı vardır. Türkler, sadece yaşadıkları mekânları, okuyup-yazdıkları kitapları süslemekle kalmamış, kullandıkları aletlere kadar bir estetik kaygı içerisinde olmuşlar, her malzemeye bir kimlik kazandırmaya çalışmışlardır. Bunun en güzel örneklerinden biri de “*tespîh*” dir (Resim 1).

Bir çok dinlerde zikir vasıtası olarak kullanılan tespîh, Türklerde, ayrıca bir sanat objesi olmuştur.

Hız. Muhammet zamanında tespîh olmadığı, ancak o devirde düğümlü ip ile çakıltaş ve çekirdeklerin kullanıldığı bilinmektedir¹. Tarihte ilk tespîh ismine M.S. 800 yıllarında rastlanmaktadır². Tespîh, Türklerde ise 17. yy.da Osmanlılarda bir

* Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanı.

¹ Sargon ERDEM, “Tarihi Akış İçinde Erzurum” Sempozyumu, Yayınlanmamış Bildiri, Erzurum, 1987.

² Zeki KUŞOĞLU, *Dünya Sanatımız- Kültürümüz*, İstanbul, 1994, s. 17.

sanat dalı olarak ele alınmaya başlar³. İstanbul, en güzel Kur'anların yazılıp-tezhiplendiği bir sanat merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda en güzel tespihlerin yapıldığı şehir olmuştur.

Tarih içerisinde bir çok tespih ustası yetişmiştir. Ancak çoğunun ismi günümüze gelememiştir. 19. yy.ın başlarından 1976 yılında vefat eden Galip Usta'ya kadar, nice tespih ustaları yetişmiştir. Bunlar arasında isimlerini burada zikredebileceğimiz Topuz'un Halil, Tophaneli İsmet, Sahaflarda Nuri, Fildişi Burhan, Mevlânâkapılı Mahmut, Börekçi Mahmut, Topkapılı Sadık, Kaymak Ali Bey, Beşiktaşlı Sağır Rifat, Eyüplü Deli Tahir, Kehribarcı Muhiddin, Kehribarcıbaşı Ali Bey, Akgerdan Mehmet Efendi, Kalemdar Hayri, Horoz'un Salih, Kalafatçı Hasan ve Prof. Bedii Gorbun gibi ustalardır⁴.

Tespih ustaları, her önüne gelen malzemeyle tespih yapmak yerine, kıymetli malzemeler kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu malzemeler kısaca üç ana grupta toplayabileceğimiz madeni malzemeler, organik malzemeler ve haşebi malzemelerdir (Resim 2).

Madeni Tespihler : Tabiatta bulunan altın, gümüş, inci, akik, kantaşı, şah maksut, yıldıztaşı, yüzürü, oltutaşı⁵, kehribar ve nefes gibi malzemelerden yapılanlardır.

Organik Tespihler : Yabani veya ehli hayvanların diş, kemik, kabuk veya boynuzları olan malzemelerden yapılanlardır. Bunlar; bağa (okyanus kaplumbağası kabuğu), fildişi, sedef, zergerdan (gergedan boynuzu), mercan, mamut dişi ve Osmanlıların "şirî Mahî" dedikleri mors balığı dişi gibi malzemelerdir.

Haşebi Tespihler : Bu tür tespihler ise sert ve hoş kokulu ağaç ve çekirdeğinden yapılmaktadır. Bunlar arasında en çok rağbet görenleri amber, abanoz, demirhindi, gül ağacı, kan ağacı, kuka, sandal, pelesenk, narçıl ve zeytin ağacı gibi malzemelerden yapılan tespihlerdir.

İyi bir tespihte imame, durak, tepelik, pul, kapçı gibi parçaların, tespih taneleriyle uyum sağlamasına özen gösterilmelidir. Tanelerin biçim ve boyları bunda esas alınmalıdır. Örneğin imame boyu, beş tane boyundan kısa veya altı tane boyundan uzun olmamalıdır⁶.

³ Işık YAZAN, "Türk Tespihçiliği", **Antik-Dekor**, İstanbul, 1990, S. 8, s. 58; Necip SARICI, "Türk Tespih Sanatı", **İlgi**, İstanbul, 2004, S.108, s.11.

⁴ Necip SARICI, "Dua Taneleri", **Tespih Sergisi**, İstanbul, 1996, s. 6.

⁵ Hazma Gündoğdu – İrfan Gedik, "Erzurum'da Oltu Taşı İşlemeciliği" **Bilim Birlik Başarı**, İzmir, 1983, S.43, s.7-12 ; Tahsin PARLAK, **Erzurum'da Oltu Taşı ve Kuyumculuk Sanatı**, Ankara, 2001.

⁶ Ahmet Aydın BOLAK, "Dua Taneleri" **Tespih Sergisi**, İstanbul, 1996, s. 4.

Bütün el sanatlarında olduğu gibi, tespih de yapanın ve kullananın zevkine göre gelişme göstermiştir. Hünlerli ustalar, emeklerinin karşılığını aldıkça ortaya harika tespihler çıkarmışlardır. Günümüzün hünlerli ellerinden biri de Erzurumlu Bünyamin KORUCU ustadır (Resim 3).

1956 yılında Erzurum'da doğan Bünyamin usta, ilk, orta, lise ve üniversite eğitimini bu şehirde tamamlar. Mezuniyetinden sonra öğretmenlik yapmaya başlar. Tespihle tanışıklığı da bu yıllara rastlamaktadır. O yıllarda tespih satmak için Erzurum'a gelip-giden Mahmut Özçay' la tanışır. Öğretmenlik vazifesi fazla sürmez. Bir yıl çalıştıktan sonra bu görevi bırakır. Evinde amatörce oltutaşından tespihler yapar. Mahmut Özçay; yine bir Erzurum seyahati sırasında İstanbul'da yaptıramadığı oltutaşı tespihi, Bünyamin Usta'ya yapması için sipariş eder. Usta, özenerek oltutaşından bir tespih yapar. Bu tespih, ustanın meslek hayatında dönüm noktasıdır. Yaptığı tespih çok beğenilir, siparişler artar. Usta, İstanbul'a gitmeye karar verir. 1983 yılında İstanbul'a gidip kapalıçarşı esnaflarından Hacı Cemil ile tanışarak sipariş tespihler yapar. İlk olarak eski tespihleri düzeltir. Takdir gördükçe şevki artar. Daha sonra fildişi, kehribar ve kuka malzemelerden tespihler yaparak meslek hayatını devam ettirir. Bütün sanatçılarda derin izler bırakan İstanbul, Bünyamin Usta'yı da mezar taşlarıyla etkiler. Usta, Osmanlı mezar taşlarında gördüğü motiflerden ilham alarak bunları imamelere uygular. Ancak, İstanbul macerası kısa sürer. Burada yaklaşık iki yıl kaldıktan sonra tekrar Erzurum'a döner.

1986 yılında, tarihi Rüstem Paşa Çarşısı (Taşhan)'nda bir dükkân açar. İstanbul'dan gelen siparişleri burada yapmaya devam eder. Sürekli kendini geliştirir. Yaklaşık yirmi yıllık meslek hayatı boyunca hemen hemen her malzemededen, iki bin civarında tespih yapar. Özellikle işlenmesi çok zor bir malzeme olan oltu taşı tespihlerinin imamelerine bile işlemeler yapmıştır. Bu, ustanın tespihte ne kadar mahir olduğunun en iyi göstergesidir. En çok severek yaptığı tespihler, yapımında ve sonrasında özellikle güzel kokan ağaç tespihlerdir.

Bünyamin Usta, tespih yapmayı kendi kendine öğrenmiş ve birçok tespih ustası tarafından takdir görmüştür.

Bir hatıra; 1987 yılında Erzurumlu hattat Fuat Başar ile merhum ebru ustası Mustafa Düzgünman'ı ziyarete giderler. Bu esnada Mustafa Düzgünman tespihten söz etmektedir. Fuat Başar, Bünyamin Usta'yı tanıştıırıp tespih yaptığını söyler. Yaptığı tespihlerden, yanında bulunup-bulunmadığı sorulması üzerine Bünyamin Usta, biri gergedan boynuzundan, diğeri altın çakma oltutaşından iki tespihini gösterir(Resim 4). Tespihlere bakılırken içeriye Neyzen Niyazi Sayın girer. Aynı

zamanda tespih ustası olan Niyazi Sayın da gördüğü tespihleri çok beğenir ve Bünyamin Usta hakkında takdir dolu sözler söyler Günümüzde, tespih koleksiyonculuğu pahalı bir zevktir. Bunun en önemli sebebi, kullanılan malzemenin yurt dışından getirilmesi ve zor bulunmasıdır.

Bugün, Bünyamin Korucu Usta, Taşhan'da 28 Nolu dükkânında tespih yapmaya devam etmektedir. Usta'ya nice güzel tespihler yapması dileğiyle sağlıklı ömürler temenni ediyoruz. Yazımızı, Aydın Bolak Beyefendinin tespihle ilgili şu sözleriyle bitiriyoruz.

“Kâinatta her şey Allah'ı tespih eder.... Ve tespihin en güzelini Türkler çeker”

KAYNAKLAR

BOLAK, Ahmet Aydın- SARICI, Necip, “Dua Taneleri” **Tespih Sergisi**, İstanbul, 1996.

ERDEM, Sargon, “**Tarihi Akış İçinde Erzurum**” Sempozyumu, Yayımlanmamış Bildiri, Erzurum, 1987.

GÜNDOĞDU, Hamza- GEDİK, İrfan, “Erzurum'da Oltu Taşı İşlemeciliği”, **Bilim Birlik Başarı**, İzmir, 1983, S.43, s.7-12.

KUŞOĞLU, Zeki , **Dükkü Sanatımız- Kültürümüz**, İstanbul, 1994.

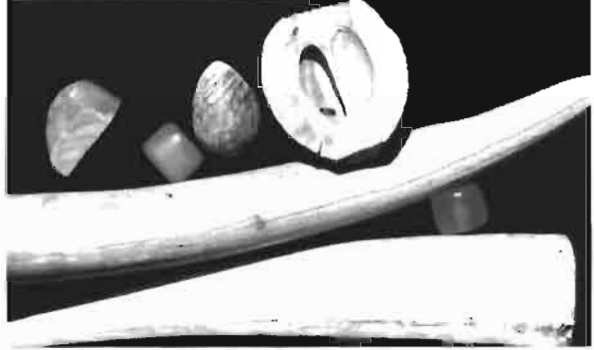
NECİP, Sarıcı , “Türk Tespih Sanatı”, **İlgi**, S.108, İstanbul, 2004. s.10-13.

PARLAK, Tahsin , **Erzurum'da Oltu Taşı ve Kuyumculuk Sanatı**, Ankara, 2001.

YAZAN, Işık, “Türk Tespihçiliği”, **Antik-Dekor**, S.8, İstanbul, 1990, s. 58-62.

Resim : 1 - Tespih Yumağı
(Bünyamin Usta Yapımı)

Resim : 2 - Tespih Yapımında Kullanılan Çeşitli
Malzemeler

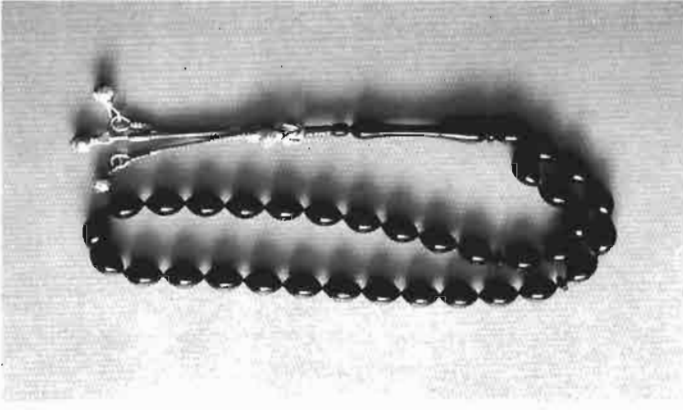
Kehribar, Sıkma Kehribar, Fildişi,
Balık Dişi, Kuka, Narçıl)

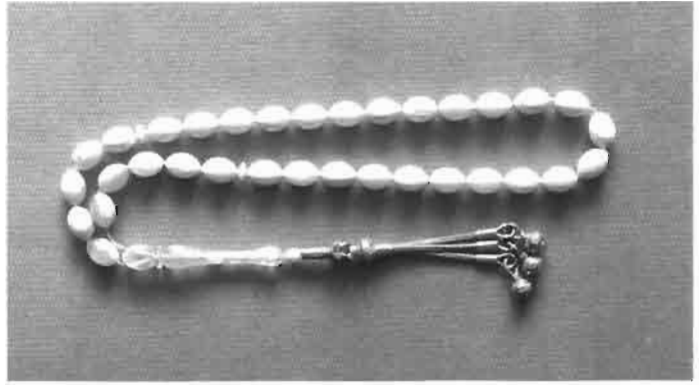
Resim : 3 - Bünyamin Korucu Usta

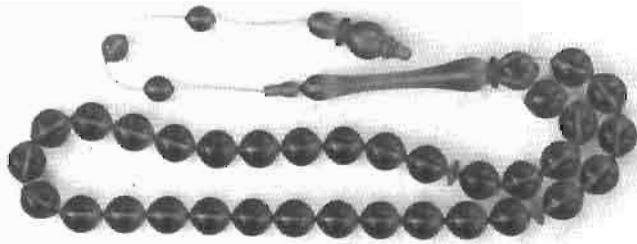
Resim : 4 - Bünyamin Usta Yapımı Tespih
İmameleri (C. Karadaş Koleksiyonu)
Soldan Sağa; Balık Dişi, Mamut Dişi,
Kuka, Narçıl, Kehriban, Oltu Taşı

Resim : 5 - Bünyamin Usta Yapımı Oltutaşı Tespih
(Gümüş Kamçı; Hattat Osman ÖZÇAY) (C. Karataş Koleksiyonu)

Resim : 6 - Bünyamin Usta Yapımı Kehribar Tespih
(Altın Kamçı; Hattat Osman ÖZÇAY) (C. Karataş Koleksiyonu)

Resim : 7 - Bünyamin Usta Yapımı Ateş Kehribar Tespih (C. Karataş Koleksiyonu)